
SERİ **B**

CİLT **34**

SAYI **2**

1984

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

DOĞAL SU KAYNAKLARIMIZIN KORUNMASINA YÖNELİK ORMANCILIK ETKİNLİKLERİ*

Doç. Dr. Aytuğ AKESEN¹

K İ S A Ö z e t

Ülkemiz kara yüzeyi üzerinde yeralan doğal göl, akarsu, baraj gölleri, bataklık ve lagünlerin toplam su alanları yaklaşık 1.5 milyon hektara ulaşmaktadır.

Sözü edilen doğal su kaynaklarımızın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde bulunanların sosyo-ekonomik, turizm ve doğal çevrenin korunması açısından önemli birer unsur oluşturdukları yadsınamaz.

Ülkemiz koşulları dikkate alındığında doğa ile özdeş bir kavram oluşturan orman kaynaklarımızın ve ormancılığımızın bu alandaki işlevleri günümüzde uluslararası boyutlara ulaşmış bulunmaktadır.

Bildiride özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki ulusal doğa koruma sistemi içinde yeralan ögeler tanıtılmış, bunların işlevleri ve sorunları ele alınmıştır.

1. GİRİŞ

Doğal kaynak kavramı, günümüz toplum yaşantısında çok önemli bir öge oluşturmaktadır. Varoluşundan başlayarak, günümüze değin insanoğlu, yarattığı teknolojilerle, toplumsal gelişimi ile sahip olduğu doğal kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda sınırsız biçimde kullanmıştır.

Doğal kaynakların insanlar için salt ekonomik etken olmayıp, aynı zamanda onlara ekonomi dışı (ruhsal ve fiziksel dinlenme, sağlık, estetik v.b.) yararlar da sağlayan bir çevre oluşturdukları son yıllarda daha somut biçimde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda gerek yaşam çevresi, gerekse üretim faktörü olarak sınırlılığının bilincine varılan doğal kaynakların, tüm dünya ülkelerinde toplumun ve toplumu yönetenlerin üzerinde daha özenle durdukları bir konu oluşturdukları görülmektedir (1).

En önemli doğal kaynaklardan olan toprak, bitki ve su üçlüsü, insanlığın hiçbir zaman vazgeçemeyeceği en değerli doğal varlıklardır.

Sözünü ettiğimiz doğal varlıklar kendi doğal denge sınırları içinde kullanıldıkları

¹ İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Ormancılık Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Ormancılık Politikası Bilim Dalı Öğretim Üyesi, Bahçeköy - İstanbul.

* Bu yazı A. Ü. Çevre Sorunları Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen Sempozyum - 1984'e bildiri olarak sunulmuştur.

sürece birbirinin tamamlayıcısı, koruyucusu hatta üreticisi olma işlevlerini sağlıklı bir biçimde sürdürebilirler.

Toprak, bitki, su dengesini bozan kullanımlar sonunda ise bu üç temel öge birbirlerinin varlıklarını olumsuz etkileyen dahası yokedicici işlev görürler. Örneğin, ülkemizde sık sık görülen taşkınlar, seller doğanın en büyük ve en önemli ögesi olan ormanların yokolması, doğal yapılarının bozulması sonucu ortaya çıkan ve toprak ögesini en olumsuz biçimde etkileyen olgulardır.

2. ÜLKEMİZDEKİ DURUM

Ülkemiz toprak, bitki (orman) ve doğal su kaynakları yönünden incelenecek olursa, kullanım açısından derin bir tarihsel geçmişe sahip bulunmaktadır. Ne varki bu kullanım süreci içinde başta orman kaynaklarımız olmak üzere tüm doğal ögeler yıkıcı bir kullanım baskısı altında kalmış ve günümüze gelinmiştir.

Bugün ülkemiz topraklarının % 17,5'i 0.500, % 27'si 500 - 1000, % 30'u 1000 - 1500, % 15,5'i 1500 - 2000, % 10'u da 2000 metrenin üstünde bulunmaktadır (2). Öte yandan topraklarımızın % 21,3'ü % 10'dan az, % 62,5'i ise % 15'den fazla eğimlidir. Bir başka değerlendirme ile ülkemizin % 4'ünde hiç toprak kalmamış, % 73'ünde ise ancak % 12 cm. derinliğinde toprak kalmıştır.

Orman varlığımıza gelince bugün 20,2 milyon hektar dolayında görülmekte ise de önemli bir bölümü (% 56'sı) doğal yapısı bozuk olduğundan işlevlerini yeterince yerine getirememektedir.

Doğal su kaynaklarımız yönünden oldukça zengin bir ülke görünümünde olmamıza karşın, bölgeler arasında büyük değişiklikler görülmektedir. Ülkemizde istatistikî değerlendirmelere giren akarsu sayısı 61'dir, yüzeysel alanı 5 kilometrenin üstünde olan doğal göllerimizin sayısı ise 48'dir (4).

Ülke genelindeki toprak, orman ve doğal su kaynaklarımızın genel bir görünümünün ardından Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizdeki duruma değinmek istiyoruz.

3. DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİNİN DURUMU

Ülkemizin en engebeli doğal yapısına sahip bulunan Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde topraklar, önemli ve sürekli bir erozyon tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadırlar. Toprağı en iyi koruyan bitki örtüsü olan orman yönünden de anılan bölgelerimiz yeterli varlığa sahip değildirlere.

Tüm orman varlığımızın alan yönünden % 10,83'ü Doğu Anadolu, % 3,04'ü de Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır. Görülüyor ki bu bölgelerimizdeki orman varlığı alan olarak Türkiye ortalamasının çok altında kalmaktadır. Kaldı ki bu bölgelerimizde sözü edilen orman varlıklarının büyük bir bölümü, doğal işlevlerini yerine getiremeyecek derecede bozuk bir yapıya sahip bulunmaktadırlar.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizin doğal su kaynakları bakımından oldukça zengin olduklarını söyleyebiliriz. Anılan bölgelerimizde alanı 5 km² den büyük 11 doğal göl yer almaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Doğal Göller¹.

Gölün Adı	Alanı (km) ²	Yüksekliği (m)	Yer aldığı İl
Akdoğan	11	2153	Erzurum
Amık	13	1658	Bitlis
Balık	34	2250	Ağrı
Çıldır	115	1951	Kars
Erçek	98	1803	Van
Haçlı	16	2583	Muş
Hazapın	14	1794	Kars
Hazar	86	1243	Elazığ
Nazik	48	1816	Bitlis
Nemrut	12	2247	Bitlis
Van	3713	1646	Bitlis - Van

Kaynak : (3)

Öte yandan, enerji üretimi, tarımsal sulama vb. amaçlarla yapılmış olan barajların, genelde doğal su kaynaklarının biçimlendirilmiş durumu olduğunu gözönünde tutarak baraj göllerini de doğal su kaynağı olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır kamsındayız.

Böyle bir değerlendirme sonucunda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 5 km² den geniş alan kaplayan, toplam 746.9 km² lik göl alanı oluşturan 5 baraj gölünü de dikkate almak zorundayız.

Bu baraj gölleri Süngü (5.1 km²), Kartalkaya (11.3 km²), Tahtaköprü (23.4 km²) ve Keban (675.0 km²) dir (4).

Anılan bölgelerimizdeki akarsularımız da yurdumuzun doğal su kaynakları potansiyelinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. İstatistiksel değerlendirmelere giren toplam 61 akarsuyumuzdan 16'sı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer almaktadır (Çizelge 2).

4. SORUNLARA İLİŞKİN ORMANCILIK ETKİNLİKLERİ

Buraya değin verilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri toprak, orman (bitki), doğal su kaynakları potansiyeline ilişkin bilgileri değerlendirip yorumlayacak olursak anılan bölgelerimizde sözü edilen temel doğal öğelerden özellikle ormanların nitel ve nicel yönlerden çok yetersiz kaldıkları açık biçimde görülmektedir.

Bu bölgelerimizde çeşitli nedenlerden geçmişte çok yıkıma uğramış, günümüzde

¹ DİE, İstatistik Yılığ 1983'den yararlanılarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

de bu yıkımdan arındırılmamış orman kaynaklarımızın toprak ve su arasındaki dengeyi sağladıklarını dahası ürettiklerini, koruduklarını daha önce belirtmiştik.

Çizelge 2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Doğal Akarsuları¹.

Akarsuyun Adı	Ülke Sınırları İçindeki Uzunluğu (km)
Afrin Çayı	97
Kâhta Çayı	114
Garzan Çayı	122
Hınıs Çayı	129
Munzur Suyu	144
Karasu Çayı	148
Arpa Çayı	174
Göksu Çayı	174
Zap Suyu	189
Tahma Çayı	255
Uluçay	268
Piri Suyu	280
Dicle Nehri	523
Aras >	548
Murat >	722
Fırat >	1263

O halde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Yörelerimizdeki doğal su kaynaklarımızın korunmasında, değerlendirilmesinde, rejimlerinin düzenlenmesinde öncelikle ele alınması gereken konu, yörenin ormansızlaşmasının çözümlenmesi olmalıdır.

Ancak uzun döneme yönelik ormanlaştırma uğraşlarının yanısıra varolan orman kaynaklarının yapılarının iyileştirilmesi, öncelikle su ve toprak öğelerinin, doğayı koruma amacıyla işletilmeleri, yönetilmeleri zorunludur.

Gerçekten günümüz ormancılık politikalarında orman varlıklarının artırılmasının yanısıra ormanların doğayı ve doğal kaynakları koruma işlevlerine giderek daha da önem verildiği bilinmektedir.

Ülkemizde bu yöndeki uygulamalar incelendiğinde «Ulusal Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Sistemi»nde iki temel öğeden sözedilebilir. Bunlar Ulusal Parklar ve Koruma (Muhafaza) Ormanları'dır.

¹ DİE, İstatistik Yıllığı 1983'den yararlanılarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Ülkemizde varolan 17 Ulusal Parktan salt biri Munzur Vadisi Ulusal Parkı Doğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır. 1970 yılında 42.800 hektarlık bir alan üzerine kurulmuş olan bu ulusal parkımız, ülkemiz doğal değerlerinin korunmasındaki önemini yanısıra şu anda en büyük baraj gölümüz olan Keban Gölü için de önem taşımaktadır. Çünkü Keban ve Hazar göllerini besleyen akarsularımızın üst vadileri ulusal park sınırları içinde yer almaktadır.

Kuruluş amaçlarını yörenin yokedilmiş yaban yaşamı birikiminin, doğal bitki örtüsünün yeniden kazanılmasının oluşturduğu Munzur Vadisi Ulusal Parkı, anılan barajlar ve su toplama havzaları için de doğal bir sigorta oluşturmaktadır.

Öte yandan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizdeki çeşitli yörelerde de ulusal park kuruluş hazırlıkları yapılmaktadır. Örneğin, Cilo Sat Dağları, Ağrı Dağı, Toprakkale, Nemrut Krater Gölü, Adıyaman Nemrut Dağı yörelerinin ulusal park olarak ayrılma çalışmaları çeşitli aşamalarda bulunmaktadır.

Sözkonusu bölgelerimizde hızla gelişen turizm etkinliklerini de dikkate aldığımızda bu bölgelerimizdeki varolan ve kurulacak ulusal parklarımızın çok yönlü önemleri daha somutlaşmaktadır.

Koruma ormanlarımıza ilişkin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde 4 örnek yer almaktadır. Bunlar Zaragöl (Tunceli) (630.00 He.), Mameki (Tunceli) (18.89 He.), Tatvan (Bitlis) (200.00 He.), Tortum (Erzurum) (55114.00 He.) koruma ormanlarıdır.

Toplam 61662.89 hektar alanı kaplayan bu ormanların ancak 22389.89 hektarı orman örtüsüne sahiptir, kalan bölümü ise orman içi açıklıklar oluşturmaktadır.

Koruma ormanlarının ana işlevleri yönünden doğal su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi üzerinde doğrudan öneme sahip oldukları kuşkusuzdur. Özellikle, daha önce de belirttiğimiz gibi engebelli bir doğal yapıya sahip, ormanca fakir bu yörelerimizde, varolan tüm doğal koşullar, doğal su kaynaklarımızın başta toprak olmak üzere öbür doğal öğeleri de olumsuz etkilemesine neden olmaktadır.

5. SONUÇ

Özetlemek gerekirse Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizdeki doğal su kaynaklarının korunması ve bunlardan en iyi biçimde yararlanmanın ilk koşulu anılan bölgelerimizdeki orman varlığını hızla arttırmaktır.

Uzun döneme yönelik bilimsel temellere dayalı plânlamalarla yeniden ormanlaştırma çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Ancak, anılan uğraşılarda ormancılık örgütü tek başına bırakılmamalı, devletçe ilgili kurumlar arasında etkili bir işbirliği sağlanarak özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki nüfusun ormanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesine önem verilmelidir.

Kısa dönemde ise ulusal park ve koruma ormanı vb. doğayı koruma öğelerinin araç olarak kullanılmasıyla bu bölgelerimizdeki toprak - bitki - su dengesinin korunması, iyileştirilmesi zorunludur.

Hemen belirtmek gerekir ki, ulusal park ve koruma ormanlarının ana işlevlerini gerçekleştirebilmeleri de herşeyden önce kendi sınırları içinde doğal yapılarının iyileştirilmesi ve etkin biçimde tüm değerleri ile korunmalarına bağlıdır.

Sonuç olarak, ülkemiz tüm doğal su kaynakları için temel bir gereksinme, doğal bir sigorta olan orman kaynaklarının varlığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimiz için daha da önem taşımaktadır.

Bu nedenle de sorunların tüm çözümlerinin anılan bölgelerimizin yeniden ormanlaştırılmasında toplandığını söyleyebiliriz.

Bu sağlandığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizin doğal çevre ve su kaynakları bakımından olduğu kadar sosyo-ekonomik ve turizm yönünden de çok önemli bir doğal birliğe sahip olacağından kuşku yoktur.

K A Y N A K L A R

KUYUCUKLU, N., 1983. Türkiye İktisadi. Okan Dağıtımçılık, Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul.

DARKOT, B., 1972. Türkiye İktisadi Coğrafyası, 5. Baskı, İ. Ü. Yayın No. 51, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

D.İ.E., 1983. İstatistik Yılıhı 1983. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. MTB : 24096 - 7500, Ankara.